

De Kleine Gids AVG, Privacy en beroepsgeheim in het sociale domein

4e druk

 Wolters Kluwer

Schulinck

VOORWOORD

Van beroepskrachten in de maatschappelijke ondersteuning en in de jeugdhulp wordt verwacht dat zij samenwerken met alle beroepskrachten in het sociale domein om zo integrale hulp en ondersteuning te bieden. De mogelijkheid om integraal te werken is een belangrijke reden voor de in 2015 in gang gezette decentralisatie van het sociale domein. Daarom richten gemeenten wijkteams, sociale teams of andere lokale teams in, waarin beroepskrachten vanuit verschillende disciplines met elkaar samenwerken met de bedoeling dat inwoners dicht bij huis de ondersteuning krijgen die zij nodig hebben gebaseerd op één integraal gezinsplan. Knelpunt daarbij is dat voor de 'privacy', de verwerking van persoonsgegevens in verband met deze integrale samenwerking geen specifieke wetgeving is gemaakt en dat de 'eigen' wetten van de verschillende sectoren niet echt goed inspelen op de wens of noodzaak van een integrale aanpak. Daarom blijft de omgang met privacyregels een belangrijk aandachtspunt en soms een obstakel in de samenwerking van beroepskrachten in het sociale domein.

Deze Kleine Gids komt tegemoet aan de behoefte die er in de praktijk bestaat aan duidelijkheid over de omgang met privacy en beroepsgeheim als vanuit verschillende sectoren, zoals jeugdhulp, maatschappelijke ondersteuning en participatie, wordt samengewerkt en er in verband met deze samenwerking informatie wordt uitgewisseld.

In het eerste deel van deze Kleine Gids worden de algemene regels beschreven die de AVG geeft voor de omgang met persoonsgegevens evenals de verschillende grondslagen die deze wet noemt voor de verwerking van gegevens. Daarnaast gaat dit eerste deel ook in op het beroepsgeheim dat voor nagenoeg alle hulpverleners geldt. Aan de orde komen onder meer: inhoud en doel van het beroepsgeheim en de uitzonderingen die gelden op het beroepsgeheim. Ook worden de verschillende wettelijke meldrechten besproken en de verhouding beroepsgeheim en het melden van fraude (met uitkeringen en voorzieningen).

In het tweede deel worden, per sector of beroepsgroep, de specifieke privacyregels beschreven die gelden voor de betreffende sector of beroepsgroep.

Het derde deel beschrijft wat de in de eerste twee delen beschreven regels betekenen voor het samenwerken van beroepskrachten in het sociale domein, bijvoorbeeld in een wijkteam of een lokaal team. De mogelijkheden voor uitwisselen en

overleggen binnen de kaders van de Jeugdwet, de Wmo 2015 en de Participatiewet worden beschreven en er worden vuistregels gegeven voor integrale gegevensverwerking of integraal overleg in een wijk- of gebiedsteam.

In deze editie 2020 is de tekst gewijzigd in verband met ontwikkelingen in de wetgeving zoals de invoering van de Wet verplichte ggz en de voorgestelde wijziging van de Wet gemeentelijke schuldhulpverlening. Daarnaast is de tekst hier en daar aangevuld naar aanleiding van vragen van gebruikers van deze Kleine Gids.

Januari 2020

mr. Lydia Janssen

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord / V

Lijst van afkortingen / XIII

Deel I Algemene uitgangspunten / 1

1

Overzicht van de wetten en regels over privacy / 3

- 1.1 Privacy / 3
- 1.2 Internationale verdragen / 3
- 1.3 Grondwet / 4
- 1.4 Algemene Verordening Gegevensbescherming en Uitvoeringswet AVG / 4
- 1.4.1 Uitgangspunten AVG / 6
- 1.4.2 Grondslagen voor de gegevensverwerking / 8
- 1.5 Informatieplicht en rechten betrokkenen / 10
- 1.5.1 Verhouding AVG en bijzondere wetten zoals de Wgbo en de Jeugdwet / 13
- 1.6 Andere privacywetten / 14
- 1.7 Beroepscodes, richtlijnen en privacyreglementen / 15
- 1.8 Convenanten en andere samenwerkingsafspraken / 16
- 1.9 Doel van de privacyregels / 17

2

Het beroepsgeheim / 19

- 2.1 Inhoud en doel van het beroepsgeheim / 19
- 2.2 Wie hebben een beroepsgeheim? / 20
- 2.3 Werkwijze bij het vragen van toestemming / 22
- 2.4 Leeftijdsgrenzen / 24

2.5	Toestemming van twee gezaghebbende ouders / 26
2.6	Ouders zijn het oneens over de gegevensverstrekking / 27
2.7	Positie van de ambtenaar en het ambtsgeheim / 28
3	
	Beroepsgeheim en het verstrekken van informatie zonder toestemming / 29
3.1	Geen toestemming / 29
3.2	Toch gegevens verstrekken op grond van een conflict van plichten / 30
3.3	Vijf vragen om tot een zorgvuldig besluit te komen / 30
4	
	Meldrechten en meldcode / 35
4.1	Wettelijke meldrechten / 35
4.2	Meldrecht of meldplicht / 36
4.3	Meldrecht Veilig Thuis / 36
4.4	Verplichte meldcode / 40
4.5	Meldrecht Raad voor de Kinderbescherming / 43
4.6	Opnemen van een jeugdige in de Verwijsindex Risicjongeren / 43
4.7	Informatieplicht en meldrecht ten aanzien van de gezinsvoogd / 46
	Deel II Privacyregels in de verschillende sectoren en beroepsgroepen / 49
5	
	Jeugdhulp en Jeugdwet / 51
5.1	Bevoegdheid om persoonsgegevens te verwerken voor gemeenten en jeugdhulpaanbieders in verband met gemeentelijke taken / 51
5.2	Beroepsgeheim in de jeugdhulp / 52
5.3	Recht op inzage, afschrift, vernietiging en eigen verklaring / 54
5.4	Uitoefenen van rechten door ouder of jeugdige / 55
6	
	Veilig Thuis, Advies- en Meldpunt Huiselijk Geweld en Kindermishandeling / 57
6.1	Veilig Thuis / 57
6.2	Wettelijke taken Veilig Thuis / 57
6.3	Bevoegdheden Veilig Thuis (artikel 5.1.6 Wmo 2015) / 58
6.4	Openheid ten opzichte van het gezin of de betrokkenen / 59

7

Gezondheidszorg: Wgbo en Wet Big / 61

- 7.1 Beroepsgeheim / 61
- 7.2 Beroepsgeheim en meldrechten / 62
- 7.3 Recht op inzage, afschrift, vernietiging en eigen verklaring / 63
- 7.4 Uitoefenen van rechten door ouder of jeugdige / 63

8

Wet maatschappelijke ondersteuning / 67

- 8.1 Gegevensverwerking in verband met maatschappelijke ondersteuning / 67
- 8.2 Toestemmingsvereiste voor opvragen of verstrekken van gegevens / 68
- 8.3 Recht op inzage, afschrift en vernietiging / 69
- 8.4 Uitoefenen van rechten door ouder of jeugdige / 69

9

Psychologen, pedagogen en onderwijskundigen / 71

- 9.1 Wettelijk kader / 71
- 9.2 Geheimhouding / 72
- 9.3 Verstrekken van gegevens over een onderzoek / 72
- 9.4 Recht op inzage, afschrift, correctie, eigen verklaring en vernietiging / 73
- 9.5 Uitoefenen van rechten door ouder of jeugdige / 74

10

Sociaal werk en welzijnswerk / 77

- 10.1 Beroepsgeheim / 77
- 10.2 Recht op informatie, inzage, afschrift en verwijdering / 78
- 10.3 Uitoefenen van rechten door ouder of jeugdige / 79

11

Onderwijs / 81

- 11.1 Leerlingdossier / 81
- 11.2 Overdracht van onderwijskundig rapport naar een nieuwe school / 82
- 11.3 Gegevensverwerking in verband met passend onderwijs / 82
- 11.4 Overleg in een interne zorgstructuur, een zat of een gemeentelijk team / 83

- 11.5 Recht op informatie, inzage, afschrift, correctie en verwijdering / 84
- 11.6 Uitoefenen van rechten door ouders of leerling / 85
- 11.7 Bewaartermijnen / 86

12

Leerplicht / 87

- 12.1 Verstrekken van gegevens in verband met de aanpak van schoolverzuim / 87
- 12.2 Verstrekken van gegevens voor een ander doel dan de aanpak van schoolverzuim / 88
- 12.3 Recht op informatie, inzage, afschrift en correctie / 88
- 12.4 Uitoefenen van rechten door ouder of leerling / 89

13

Politie / 91

- 13.1 Politiegegevens / 91
- 13.2 Verstrekken van politiegegevens / 92
- 13.3 Recht op informatie, inzage en correctie / 93
- 13.4 Rechten van de jeugdige en de ouder / 93

Deel III Omgang met privacy en beroepsgeheim in wijkteams of andere samenwerkingsverbanden in het sociale domein / 95

14

Juridisch kader voor integrale gegevensverwerking in het sociale domein: Jeugdwet, Wmo 2015, Wet gemeentelijke schuldhulpverlening en Participatiewet / 97

- 14.1 Inleiding / 97
- 14.2 Wmo 2015 / 98
- 14.3 Jeugdwet / 98
- 14.4 Werk & Inkomen, Participatiewet / 99
- 14.5 Wet gemeentelijke schuldhulpverlening / 100
- 14.6 Meldpunt verplichte ggz / 101
- 14.7 Toestemming als basis voor integrale gegevensverwerking / 101

15

**Stappenplan voor integrale gegevensverwerking en integraal overleg in
wijkteams en andere samenwerkingsverbanden in het sociale domein / 105**

15.1 Inleiding / 105

15.2 Stappenplan / 105

16

Voeren van overleg en dossiervorming / 111

16.1 Tien vuistregels voor zorgvuldig overleg / 111

16.2 Dossiervorming / 113

Begrippen & Vaktermen / 117

Trefwoordenregister / 121

Overzicht van de wetten en regels over privacy

Dit hoofdstuk beschrijft de wetten die gelden als het gaat om privacy in het sociale domein. Met het sociale domein wordt in deze Kleine Gids bedoeld op alle vormen van hulp en ondersteuning in het kader van de Jeugdwet, de Wmo 2015, de Wet gemeentelijke schuldhulpverlening en de Participatiewet. Daarna gaat dit hoofdstuk nader in op de Algemene Verordening Gegevensbescherming. Een aantal kernbegrippen uit deze wet zoals persoonsgegevens en verwerken, worden uitgelegd en de grondslagen voor gegevensverwerking worden in kaart gebracht.

1.1 Privacy

Privacy is de bescherming van het privéleven, het recht om met rust gelaten te worden. De privacyregels vragen van overheid, instellingen en bedrijven om zich niet onnodig te mengen in het persoonlijk leven van burgers. Privacy wordt ook wel het recht genoemd om 'met rust te worden gelaten'. Daarnaast vragen privacyregels om zorgvuldige omgang met de persoonlijke informatie van burgers waarover overheid en instellingen beschikken.

1.2 Internationale verdragen

VN-verdragen

Het recht op privacy is als internationaal recht voor het eerst vastgelegd in 1950 in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. Artikel 12 van dit verdrag beschermt het privéleven van burgers vooral tegen (onnodige) inmenging door de overheid. Omdat het VN-verdrag slechts de status heeft van een aanbeveling, is het recht op privacy in 1969 verder uitgewerkt in twee andere VN-verdragen die wel enigszins juridisch afdwingbaar zijn: het Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele rechten (IVESCR) en het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke rechten (IVPBR).

EVRM

Van grote betekenis voor ons nationale recht is de privacybepaling in artikel 8 Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en de fundamentele vrijheden (EVRM). Deze bepaling beschermt het privéleven, het gezinsleven, de woning en de briefwisseling. Het artikel geeft daarnaast duidelijk aan dat inmenging in het privéleven alleen om bepaalde redenen (zoals veiligheid, strafbare feiten, beschermen van gezondheidsbelangen en dergelijke) mogelijk is en dat dit alleen mag gebeuren op basis van een wettelijke regeling. Het bijzondere van het EVRM is dat het een eigen rechter heeft (het Europese Hof in Straatsburg) tot wie ook burgers van de verdragslanden zich kunnen wenden als ze menen dat hun overheid zich niet aan het verdrag houdt.

EU

Binnen de Europese Unie (EU) gelden sinds 1995 privacybepalingen, vastgelegd in Richtlijn 95/46/EG. Medio 2018 is in alle landen van de Europese Unie de nationale wetgeving vervangen door de Algemene Verordening Gegevensbescherming. Deze Europese privacyverordening is rechtstreeks van toepassing in ons land en in alle andere EU-landen. Vertegenwoordigers van de toezichhoudende autoriteiten van de EU-landen op het gebied van bescherming van persoonsgegevens vormen samen de zogeheten Artikel 29 Werkgroep. Deze werkgroep, genoemd naar het artikel van de richtlijn waarin de werkgroep wordt opgericht, speelt een belangrijke rol in het ontwikkelen van Europees beleid op het terrein van internationale privacy.

1.3 Grondwet

Sinds 1983 bevat onze Grondwet een privacybepaling. Artikel 10 Grondwet beschermt de persoonlijke levenssfeer van burgers. Daarnaast geeft artikel 10 de wetgever de opdracht om de privacybescherming in de wetgeving nader uit te werken en ook om daarin de rechten van burgers, op inzage en dergelijke, te beschrijven. Dat is eerst gebeurd in de Wet persoonsregistraties (WPR) die in 2000 werd vervangen door de Wet bescherming persoonsgegevens. Deze nationale wet wordt, zoals al gezegd, in mei 2018 vervangen door de AVG, die ook wel Europese Privacy Verordening wordt genoemd.

1.4 Algemene Verordening Gegevensbescherming en Uitvoeringswet AVG

De Algemene Verordening Gegevensbescherming geeft het algemene kader voor de omgang met privacy in ons land. De AVG beschrijft welke zorgvuldigheidseisen in acht genomen moeten worden en welke rechten burgers hebben als hun gegevens worden verwerkt. De AVG geeft extra regels voor zogeheten bijzondere persoonsgegevens. Dit zijn bijzonder privacygevoelige persoonsgegevens over onder

andere (geestelijke of lichamelijke) gezondheid, ras, nationaliteit en etniciteit, politieke gezindheid, godsdienst of levensovertuiging, seksuele leven en over de toepassing van het strafrecht. Voor deze bijzondere privacygevoelige gegevens gelden extra strenge regels. Deze gegevens mogen alleen worden verwerkt als de wet dit uitdrukkelijk toestaat. Zo geeft de wet bijvoorbeeld instellingen op het terrein van gezondheid, (jeugd)zorg en welzijn het recht om gegevens over de gezondheid van hun cliënten te verwerken, voor zover zij deze nodig hebben voor het bieden van zorg aan hun cliënten.

Uitvoeringswet AVG

De AVG geldt voor alle landen van de Europese Unie. Op een aantal punten laat de AVG de nationale wetgever de ruimte om zelf nadere voorschriften te geven. Dat is voor ons land gebeurd in de Uitvoeringswet AVG. Zo beschrijft de uitvoeringswet bijvoorbeeld de taken en bevoegdheden van de nationale toezichthouder de Autoriteit Persoonsgegevens en wordt het gebruik van bijzondere persoonsgegevens nader geregeld.

KERNBEGRIPPEN IN DE AVG: PERSOONSGEGEVEN, VERWERKEN EN BETROKKENE

PERSOONSGEGEVEN

Ieder gegeven dat is te herleiden tot een individuele persoon, valt onder het begrip persoonsgegeven. Het gaat niet alleen om vertrouwelijke gegevens, zoals bijvoorbeeld gegevens over de gezondheid, maar om ieder gegeven dat is te herleiden tot een bepaalde persoon. Ook adresgegevens, gegevens over een aankoop of over het lidmaatschap van een voetbalvereniging vallen dus onder het begrip persoonsgegeven als ze in verband kunnen worden gebracht met een individuele persoon.

BIJZONDERE PERSOONSGEGEVENS

Bijzondere persoonsgegevens zijn persoonsgegevens die extra privacygevoelig zijn. Voor deze categorie gegevens geldt dat ze alleen mogen worden verwerkt als de wet dit uitdrukkelijk toestaat. Bijzondere persoonsgegevens zijn onder andere gegevens over de (geestelijke of lichamelijke) gezondheid, de seksuele geaardheid, de godsdienst of levensovertuiging, ras of etniciteit, politieke voorkeur en het lidmaatschap van een vakbond.

VERWERKEN

Dit is in de AVG de verzamelterm voor alle handelingen die met persoonsgegevens kunnen worden verricht, zoals: vastleggen, bewaren, verzamelen, bij elkaar voegen, verstrekken aan een ander en vernietigen.

BETROKKENE

De persoon op wie de persoonsgegevens betrekking hebben. De betrokkene is de man, de vrouw of de jeugdige van wie gegevens worden verwerkt. Als de naam en het adres van een jeugdige zijn opgenomen in de schooladministratie, is deze jongere betrokkene in de zin van de AVG. Zijn ook de namen en het adres van zijn ouders opgenomen in het bestand van de school, dan zijn ook zij betrokkenen.

VERANTWOORDELIJKE

De persoon die, of het orgaan dat, bepaalt welke persoonsgegevens worden verwerkt, is de verantwoordelijke. Zo is bijvoorbeeld binnen een gemeente het college van B&W de verantwoordelijke, in een bedrijf of instelling is de verantwoordelijke de Raad van Bestuur of de bestuurder. De verantwoordelijke is degene die vanwege zijn functie de eindverantwoordelijkheid draagt voor de gegevensverwerking.

NB: De AVG noemt de verantwoordelijke de 'verwerkingsverantwoordelijke'. Korthedshalve gebruiken we in deze Kleine Gids de term 'verantwoordelijke'.

Reikwijdte AVG

De AVG geeft regels voor de verwerking van persoonsgegevens in bijna alle sectoren, instellingen en bedrijven in ons land. De wet gaat niet alleen over het vastleggen en bewaren van gegevens in dossiers of bestanden, maar ook over alle andere vormen van verwerken, zoals het verstrekken van gegevens aan anderen of het vernietigen van gegevens.

De AVG geldt niet voor het verwerken van persoonsgegevens voor privégebruik, bijvoorbeeld als iemand thuis de contactgegevens vastlegt van vrienden en kennissen. De AVG is evenmin van toepassing voor politie en justitie. Deze sectoren kennen 'eigen' wetgeving.

1.4.1 Uitgangspunten AVG

De AVG geeft een aantal uitgangspunten die voor iedere verwerking van persoonsgegevens gelden, dus ook voor een wijkteam dat overleg voert of een bestand aanlegt.

Zo bepaalt de AVG onder andere dat:

- persoonsgegevens alleen voor een gerechtvaardigd, duidelijk en concreet omschreven doel mogen worden verwerkt;
- er niet meer persoonsgegevens mogen worden verwerkt dan voor dit doel noodzakelijk is;

- de gegevens die voor een bepaald doel zijn verkregen niet voor een ander (niet verenigbaar) doel mogen worden gebruikt;
- persoonsgegevens niet langer mogen worden bewaard dan noodzakelijk is voor dit doel;
- bijzondere persoonsgegevens niet mogen worden verwerkt, tenzij een wet dit uitdrukkelijk toestaat;
- de persoonsgegevens die worden opgeslagen, goed beveiligd moeten worden;
- overheidsinstanties altijd en bedrijven en instellingen in bepaalde gevallen een functionaris voor gegevensbescherming moeten hebben;
- een betrokkene uitvoerig moet worden geïnformeerd door een instelling als zijn persoonsgegevens door deze instelling worden vastgelegd en bewaard en dan ook moet worden gewezen op zijn rechten;
- datalekken door de verantwoordelijke moeten worden gemeld bij de Autoriteit Persoonsgegevens;
- een betrokkene het recht heeft om aan een instelling te vragen of er persoonsgegevens over hem zijn opgeslagen en zo ja: aan wie deze gegevens zijn verstrekt;
- een betrokkene recht heeft op inzage in de gegevens die op hem betrekking hebben;
- een betrokkene ingeval deze gegevens feitelijk onjuist of onvolledig zijn, de instelling kan verzoeken om de gegevens te corrigeren, aan te vullen of te verwijderen;
- een betrokkene zich kan verzetten tegen de verwerking van zijn persoonsgegevens in verband met zijn bijzondere persoonlijke omstandigheden.

MELDPlicht DATALEKKEN

Op grond van de AVG zijn overheden en bedrijven verplicht om ernstige datalekken binnen 72 uur te melden bij de Autoriteit Persoonsgegevens. Een datalek is iedere gebeurtenis waardoor onbevoegden kennis kunnen krijgen van persoonsgegevens. Te denken valt bijvoorbeeld aan verlies of diefstal van een USB-stick of een smartphone met daarop persoonsgegevens, een gestolen laptop met persoonsgegevens, een inbraak in een computersysteem door een hacker, een mail of een brief met daarin persoonsgegevens die aan een ander dan de geadresseerde wordt toegezonden, of een burger die in een zogeheten klantportaal informatie over andere burgers kan zien.

Het datalek dient in veel gevallen ook gemeld te worden aan de betrokkenen op wie de gelekte gegevens betrekking hebben. Dat dient te gebeuren in alle gevallen waarin het lek nadelige gevolgen kan hebben voor de privacy van de betrokkenen.

FUNCTIONARIS VOOR GEGEVENSBESCHERMING

In sommige gevallen is een bedrijf of organisatie verplicht om een functionaris voor gegevensbescherming aan te stellen. Deze functionaris ondersteunt de verantwoordelijke door intern toezicht te houden op de verwerking van persoonsgegevens binnen de organisatie en door de verantwoordelijke gevraagd en ongevraagd advies te geven op het terrein van privacy. De verplichting om een functionaris voor de gegevensbescherming aan te stellen geldt onder andere voor alle overheidsinstanties zoals gemeenten, provincies en het Rijk en voor instellingen die op grote schaal bijzonder privacygevoelige gegevens verwerken zoals ziekenhuizen en instellingen op het terrein van de hulpverlening en de geestelijke gezondheidszorg.

1.4.2 Grondslagen voor de gegevensverwerking

Artikel 6 AVG somt de zogeheten grondslagen (of 'voorwaarden') voor de verwerking van persoonsgegevens op. Met een *grondslag* wordt de juridische basis voor de gegevensverwerking bedoeld. Het systeem van de AVG zit zo in elkaar dat het verwerken van persoonsgegevens alleen mogelijk is op basis van een van de in artikel 6 genoemde grondslagen. Als geen van deze grondslagen aan de orde is, kunnen er geen persoonsgegevens worden verwerkt. Kortom geen gegevensverwerking zonder dat je de grondslag daarvoor kunt aanwijzen. De grondslagen zijn:

- a. ondubbelzinnige toestemming van de betrokkene;
- b. de gegevensverwerking is noodzakelijk voor een overeenkomst waarbij de betrokkene partij is;
- c. de gegevensverwerking is noodzakelijk vanwege een wettelijke verplichting van de verantwoordelijke;
- d. de gegevensverwerking is noodzakelijk ter vrijwaring van een vitaal belang van de betrokkene;
- e. de gegevensverwerking is noodzakelijk voor de goede vervulling van een taak in het algemeen belang of voor de uitoefening van het openbaar gezag dat bij wet aan de verantwoordelijke is opgedragen; of
- f. de gegevensverwerking is noodzakelijk voor de behartiging van het gerechtvaardigd belang van de verantwoordelijke of van een derde aan wie de gegevens worden verstrekt, tenzij het belang of de fundamentele rechten en vrijheden van de betrokkene, in het bijzonder het recht op bescherming van de persoonlijke levenssfeer, prevaleert.

Voor de verwerking van persoonsgegevens in het sociaal domein is een belangrijke grondslag de *uitvoering van een taak in het algemeen belang*. Het gaat bij deze grondslag om taken die de **wet** heeft opgedragen aan de verantwoordelijke. Te denken valt bijvoorbeeld aan de taak van het college van B&W om te beslissen over een aanvraag voor jeugdhulp, een uitkering of een voorziening voor maatschappelijke ondersteuning. Van belang bij deze grondslag is dat het om typische overheidstaken gaat die expliciet in de wet aan de verantwoordelijke worden opgedragen. Ook als een wijkteam buiten de gemeente wordt geplaatst, bijvoorbeeld in de vorm van een stichting, blijft het college van B&W verantwoordelijk voor de in de wet aan het gemeentebestuur opgedragen taken.

Een andere grondslag voor de gegevensverwerking in het sociale domein is de *wettelijke verplichting van de verantwoordelijke*. Het gaat bij deze grondslag om een uitdrukkelijk in de wet vastgelegd voorschrift, zoals bijvoorbeeld de verplichting in de Jeugdwet opgelegd aan de jeugdzorgwerker om een dossier aan te leggen en daarin alle gegevens vast te leggen die relevant zijn voor de jeugdhulp, of de verplichting van de aanbieder van jeugdhulp of maatschappelijke ondersteuning om gegevens aan de gemeente te verstrekken bij het indienen van declaraties en voor controle. Een ander voorbeeld van een wettelijke plicht om gegevens te verwerken is de plicht in de Wet op de gemeentelijke schuldhulpverlening voor bestuursorganen om de voor de schuldhulp relevante gegevens van betrokkenen te verstrekken aan het College van B&W.

In uitzonderlijke gevallen kan de grondslag gelegen zijn in het *vitaal belang van de betrokkene*. De gegevensverwerking is dan noodzakelijk om een levensbelang of een ander vitaal gezondheidsbelang van de betrokkene te beschermen. Bij deze vorm van gegevensverwerking gaat het uitsluitend om die specifieke gegevens die noodzakelijk zijn om het betreffende levensbelang of vitaal belang te beschermen.

Is geen van deze grondslagen aan de orde, dan blijft als grondslag over de *ondubbelzinnige toestemming van de betrokkene*. Deze grondslag kan niet als een vangnet gebruikt worden om onzekerheden over de andere grondslagen te vermijden want aan de ondubbelzinnige toestemming als grondslag worden hoge eisen gesteld: de betrokkene moet op basis van deugdelijke informatie in vrijheid toestemming geven. De Autoriteit Persoonsgegevens benadrukt¹ dat er in veel gevallen in het sociaal domein geen sprake kan zijn van in vrijheid gegeven toestemming vanwege de afhankelijke positie van de burger. Deze burger is van de gemeente afhankelijk voor zijn aanspraken op bijvoorbeeld jeugdhulp of maatschappelijke ondersteuning. Hij zal zich daarom niet vrij voelen in het al dan niet geven van toestemming maar het geven van toestemming veeleer zien als een voorwaarde voor het behandelen van zijn aanvraag.

¹ Zie Verwerking van persoonsgegevens in het sociaal domein, de rol van toestemming. Autoriteit Persoonsgegevens april 2016.

EXTRA EISEN BIJ TOESTEMMING ALS GRONDSLAG

Is de gegevensverwerking gebaseerd op toestemming dan stelt de AVG aan deze toestemming een aantal voorwaarden:

- voordat toestemming wordt gevraagd moet de betrokkene volledig worden geïnformeerd over het doel en de aard van de gegevensverwerking;
- de toestemming moet zo worden gevraagd dat de betrokkene zich vrij voelt om ja of nee te zeggen;
- de gegeven toestemming moet worden vastgelegd, dit wil zeggen dat de schriftelijke verklaring wordt opgeslagen of dat van een mondeling gegeven toestemming een aantekening wordt gemaakt in een dossier of bestand;
- de toestemming moet specifiek worden gevraagd, deze mag niet worden 'meegenomen' in een andere verklaring (zoals 'door het ondertekenen van deze aanvraag stem ik tevens in met de noodzakelijke gegevensverwerking in verband met deze aanvraag');
- bij het vragen van toestemming moet de betrokkene erop worden gewezen dat hij zijn toestemming te allen tijde weer kan intrekken. Het intrekken van toestemming moet net zo gemakkelijk zijn als het geven van toestemming. Is mondelinge toestemming voldoende, dan is mondeling intrekken ook mogelijk.

Al met al kan de conclusie zijn dat de gegevensverwerking in het sociaal domein complex is en dat er zeker niet één grondslag is te noemen voor alle vormen van gegevensverwerking in het sociale domein. Dat komt omdat er verschillende wetten zijn op grond waarvan gemeenten in het sociaal domein taken uitvoeren en persoonsgegevens verwerken. Iedere wet, zoals de Jeugdwet, de Wmo 2015 en de Participatiewet, biedt een eigen wettelijk kader voor de uitvoering van de taken in de betreffende wet, maar een wettelijk kader voor integraal werken in het sociaal domein is er niet.

LET OP!

De verschillende grondslagen die aan de orde kunnen zijn in het sociale domein worden na paragraaf 14.7 in schema gezet.

1.5 Informatieplicht en rechten betrokkenen

De AVG legt de verantwoordelijke de verplichting op om de betrokkene zo spoedig mogelijk uitgebreid te informeren over wat er met zijn gegevens gebeurt. In het sociaal domein zal dit vaak betekenen dat de burger meteen wordt geïnformeerd

in het eerste contact over de melding of de aanvraag. Uit de informatie die wordt gegeven moet duidelijk worden:

- wat het doel van de verwerking van gegevens is, op basis van welke grondslag de gegevens worden verwerkt, welke gegevens zullen worden verwerkt, aan wie deze eventueel worden verstrekt;
- de bewaartermijn van de gegevens;
- de rechten die betrokkenen uit kunnen oefenen en wat zij daarvoor moeten doen;
- wie er 'verantwoordelijke' is voor de gegevensbescherming en hoe deze is te bereiken en als er een functionaris voor de gegevensbescherming is wie dit is en hoe deze is te bereiken;
- welke gegevens van derden afkomstig zijn.

NB:

- Zouden de gegevens later ook voor een ander doel worden gebruikt, dan dienen de betrokkenen daarover opnieuw te worden geïnformeerd.
- De betrokkene mag ook schriftelijk of digitaal worden geïnformeerd. Maar dit dient wel *actief* te gebeuren. Alleen informatie op de website zetten is niet voldoende.

Recht op inzage

De AVG biedt iedere betrokkene het recht om met redelijke tussenpozen aan de verantwoordelijke te vragen of er gegevens over hem worden verwerkt. Is dit het geval dan dient de verantwoordelijke de betrokkene inzage te geven in zijn gegevens met daarbij een beschrijving van het doel waarvoor de gegevens worden verwerkt, aan wie de gegevens eventueel zijn verstrekt en een beschrijving van zijn recht op correctie en dergelijke.

Recht op correctie

Als de gegevens van een betrokkene feitelijk onjuist zijn, heeft de betrokkene recht op correctie (of aanvulling) van zijn gegevens. Zijn de gegevens aan anderen verstrekt, dan dient de correctie of aanvulling ook doorgegeven te worden aan de ontvangers.

NB: De Jeugdwet, de Wgbo en de Wmo 2015 kennen naast het recht op correctie ook het recht op het toevoegen van een eigen verklaring. Is een betrokkene het niet eens met de gegevens die over hem zijn vastgelegd, dan kan hij de verantwoordelijke verzoeken zijn mening in de vorm van een eigen verklaring aan het dossier toe te voegen.

Recht op verwijdering

Een betrokkene kan de verantwoordelijke verzoeken om zijn gegevens uit het bestand te verwijderen. De verantwoordelijke moet in de volgende gevallen aan dit verzoek om verwijdering voldoen:

- de gegevensverwerking is niet langer nodig voor het doel waarvoor ze zijn verzameld;
- de gegevensverwerking is onrechtmatig, dit wil zeggen dat er gegevens zijn verzameld op een manier die in strijd is met de wet;
- de betrokkene trekt zijn toestemming voor de gegevensverwerking in en de enige grondslag voor deze verwerking was deze toestemming;
- het bezwaar dat de betrokkene heeft gemaakt tegen de verwerking van zijn gegevens is gegrond verklaard (toegewezen).

NB: Naast het recht op verwijdering kent de AVG het recht 'om vergeten te worden'. Dit recht gaat vooral over situaties waarin de verantwoordelijke gegevens van een betrokkene (bijvoorbeeld via internet) openbaar heeft gemaakt. In dat geval kan de betrokkene de verantwoordelijke verzoeken om niet alleen de gegevens in de eigen bestanden te wissen maar ook om er zo goed als mogelijk voor te zorgen dat de gegevens ook elders gewist worden.

Recht op bezwaar en verzet

De betrokkene kan bezwaar maken tegen de gegevensverwerking. We zeggen dan dat de betrokkene zijn recht op verzet inroept. Is de grondslag voor de verwerking het algemeen belang of het gerechtvaardigd belang van de verantwoordelijke, dan kan verzet alleen worden ingeroepen vanwege *bijzondere persoonlijke omstandigheden van de betrokkene*. Is de grondslag toestemming dan is bezwaar niet nodig omdat dan het intrekken van de toestemming leidt tot staken van de gegevensverwerking.

Recht op beperking

Als de betrokkene bezwaar heeft gemaakt tegen de gegevensverwerking, of als hij meent dat de gegevens niet juist zijn, kan hij de verantwoordelijke verzoeken om de gegevensverwerking tijdelijk 'stil te zetten' in afwachting van de beslissing over de correctie of het bezwaar. In dat geval mag er doorgaans alleen op basis van toestemming nog met de gegevens gewerkt worden.

Recht op overdraagbaarheid van gegevens (dataportabiliteit)

Het recht op overdraagbaarheid van gegevens houdt in dat de betrokkene recht heeft op een kopie van de gegevens die hij heeft verstrekt zodat hij deze zo nodig mee kan nemen naar een andere instantie. Dit recht geldt alleen voor door de betrokkene verstrekte gegevens die geautomatiseerd worden verwerkt op basis van de grondslagen toestemming of uitvoering van een overeenkomst.